

ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Масовізація вищої освіти в умовах глобалізації ринку освітніх послуг все більшою мірою спонукають до запровадження ринкових механізмів регулювання економічних відносин у цій сфері. Кожна економічна криза загострює проблему фінансування університетів. Суспільство і держава у таких умовах справедливо ставлять питання ефективності витрачання бюджетних коштів на здобуття вищої освіти.

Питання економічної ефективності вищої освіти досліджувалося в працях багатьох дослідників, наприклад [1-4].

Держави світу запроваджують нові механізми фінансування вищої освіти, притаманні саме ринковій економіці:

- кредитування осіб для здобуття вищої освіти;
- ваучерна модель;
- фінансування за результатами діяльності (англ. performance-based funding).

В усіх перерахованих моделях тою чи іншою мірою має враховуватись якість вищої освіти.

Проблемам оцінювання якості вищої освіти присвячено, зокрема, роботи [5-7].

Методологія оцінки якості вищої освіти вимагає ґрунтовного дослідження.

Економічний підхід до оцінювання якості вищої освіти слід ґрунтувати на оцінюванні якості освітніх послуг.

Переважна частина дослідників зосереджуються на якості процесу надання освітніх послуг. Це трансформується в існуючі нині системи внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності. Зокрема, на це спрямовані системи акредитації закладів освіти та освітніх програм.

Дещо ширше якість освітньої діяльності закладу вищої освіти оцінюється під час формуванні рейтингів університетів.

Економічно обґрунтована оцінка якості освітніх послуг може стати базою для формування систем розподілу бюджетного фінансування, зокрема – в моделі фінансування за результатами діяльності. Однак для практичного використання такі показники мають бути надійно вимірюваними.

Для побудови системи показників якості освітніх послуг потрібно розуміти критерії, за якими оцінюють послуги споживачі. Для цього слід виходити із того факту, що вища освіта є одночасно індивідуальним і суспільним благом.

Споживачем освітньої послуги як індивідуального блага є здобувач освіти. Для

розуміння оцінки освітньої послуги здобувачем необхідно розуміти мету, яку ставить особа здобуваючи вищу освіту. Як засвідчують соціологічні дослідження [8], серед цілей здобуття вищої освіти домінують:

- вища заробітна плата (61,9%);
- успішна кар'єра (50,9%);
- висока кваліфікація як спеціаліста (47,4%);
- самореалізація (21,0%);
- можливість жити у культурному, освіченому середовищі (20,4%).

Таким чином, за цими даними показниками якості вищої освіти як індивідуального блага треба визначити: заробітну плату та кар'єру.

З цих показників легко вимірюваним є заробітна плата.

Інші дослідження показують, що з розміром зарплати пов'язана вартість здобуття освіти за контрактом. Так, за даними державної статистики 2013 року [9] вища освіта забезпечує в середньому підвищення заробітної плати приблизно на 35%. Виходячи із вартості контракту за престижними спеціальностями (право, економіка тощо), виявляємо, що витрати на здобуття вищої освіти окупляться, з урахуванням інфляції, за 8-10 років. З цим висновком корелюють дослідження кредитної моделі фінансування вищої освіти у США: для повернення кредиту на здобуття вищої освіти потрібно до 10 років. Цей строк статистично не залежить від типу коледжу чи закладу та рівня освіти: диплом вищого рівня, як і диплом дорожчого закладу, забезпечує відповідно вищу заробітну плату (див., наприклад, [10]).

Розглядаючи вищу освіту як суспільне благо, не можна заперечити той факт, що оцінки якості освіти як індивідуального блага можуть бути і її оцінками як суспільного блага.

Але вища освіта як суспільне благо має і інші показники якості. Залежно від поставлених цілей державної політики ними можуть бути:

- забезпечення зайнятості населення;
- інноваційний розвиток економіки на основі розвитку і впровадження результатів наукових досліджень;
- розвиток наукових досліджень;
- експорт освітніх послуг тощо.

Важливим чинником оцінки якості вищої освіти як суспільного блага є ринок праці. Для роботодавців показниками якості вищої освіти є:

- рівень професійної кваліфікації;
- загальні компетентності, зокрема, здатність до подальшого навчання і підвищення кваліфікації,

менеджерські вміння, здатність працювати в команді тощо.

Як бачимо, оцінки, за якими формуються рейтинги університетів, більшою мірою ґрунтуються на показниках якості вищої освіти як суспільного блага.

Запропонований підхід дає змогу оцінити економічну ефективність вкладень у вищу освіту - як публічних, так і приватних.

Оскільки в більшості країн при формуванні обсягів державного фінансування враховуються показники якості освітнього процесу, а не кінцевого результату, актуальним є дослідження кореляції цих груп показників. Це потрібно і з точки зору тривалості і коштовності освітнього процесу для мінімізації втрат коштів.

На перший погляд, доцільно використовувати такий показник як популярність закладу вищої освіти на ринку освітніх послуг. Цей показник легко обчислюється за результатам вступних кампаній. Однак в умовах відсутності якісного консультування з питань розвитку кар'єри, зокрема, якісного профорієнтаційного тестування, цей показник може виявитись недостатньо надійним. З тих же причин не можна користуватись показником працевлаштування за спеціальністю.

В умовах України є можливість оцінювати показник якості освіти за розміром заробітної плати (без урахування неофіційних зарплат) на основі державних реєстрів документів про освіту та платників податків або єдиного соціального внеску.

Дослідження успішності кар'єри є цікавим, але навряд чи може бути реалізоване для завдань оперативного управління якістю.

З точки зору вищої освіти як суспільного блага корисною і такою, що може бути реалізована, є оцінка випускників роботодавцями.

Експорт освітніх послуг є достатньо валідним показником якості вищої освіти за умови, коли зростання такого експорту є одним із завдань державної політики держави у сфері освіти. Такий показник включно з академічною мобільністю студентів успішно використовується у Польщі.

У західноєвропейських державах (наприклад, Бельгія, Нідерланди) успішно використовується як показник якості кількість виданих документів про освіту. Такий показник може бути валідним у разі існування якісної системи оцінювання професійних кваліфікацій або незалежного оцінювання результатів навчання.

Надзвичайно корисним має бути показник наукової і науково-технічної діяльності закладу. Однак в Україні для оцінки наукової діяльності застосовуються оцінки, які важко вважати валідними (кількість дисертацій, реферованих у наукометричних базах тощо). В умовах обмеженої фінансової автономії закладів вищої освіти, що є наслідком їхнього бюджетного статусу, немає змоги оцінювати якість інноваційної діяльності закладів.

Література

1. Michel S. McPherson, Morton Owen Schapiro and Gordon C. Whinston, Paying the Piper. Productivity, Incentives, and Financing in US Higher Education. – The University of Michigan Press. – 1993. – 339 p.
2. Layzell D.T., State Higher Education Models: An Assessment of Current and Emerging Approaches // Journal of Education Finance, Vol. 33, No. 1 (SUMMER 2007), pp. 1-19
3. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективних фінансово-економічних моделей розвитку вищої школи / монографія (рукопис) ; за заг. ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра екон. наук., проф. І.М. Грищенка. – К., 2015. – 260 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/viddil-5_mon_Finansovo-ekonomich-modili_2014_260.pdf.
4. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо механізмів фінансової автономії закладів вищої освіти (частина I): препринт (аналітичні матеріали) / Авторський колектив: Ю. Вітренко, І. Власова, В. Ворона, Д. Кірієнко, В. Ковтунець, С. Мельник; за редакцією В. Ковтуця. – Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2018. – 177 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Analiz_dosvidu_fin-avtonomii_zVO_ch1_analit_IVO-2018-177p_avtors-kolektiv.pdf.
5. Конкурентні моделі управління якістю вищої освіти у XXI столітті: монографія. За ред. Д.Г. Лук'яненка, Л.Л. Антонюк. – К.: КНЕУ, 2019. – 380 с.
6. Слюсаренко О. М. Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації : монографія / О. М. Слюсаренко. – К. : Пріоритети, 2015. – 384 с.
7. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали (частина I) (препринт) / О. Воробйова, М. Дебич, І. Линьова, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2018. – 172 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/Analiz_ocinki_VO_v_umovah_internac_ch1_analit_IVO-2018-172p_avtors-kolektiv.pdf.
8. Тестування та рівний доступ до якісної вищої освіти: громадська думка про ЗНО, вступ до вищів, проблеми вищої школи. – URL: <https://dif.org.ua/article/testuvannya-ta-rivniy-dostup-do-yakisnoi-vishchoi-osviti-gromadska-dumka-pro-zno-vstup-do-vishiv-problemi-vishchoi-shkoli>.
9. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. – URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1109.html.
10. N. Fogg, P. Harrington, and I. Khatiwada, Skills and the Earnings of College Graduates. URL: <https://www.ets.org/s/research/pdf/skills-and-the-earnings-of-college-graduates.pdf>